

І. Б. Дзедзик

Причини та проблеми виникнення банкостраховання в Україні

Тенденція фінансового ринку України до інтеграційних процесів особливо загострилася в період фінансової кризи, що спровокувало виникнення банкоцентричних процесів та загострення конкурентного середовища. Досліджено утворення нових видів фінансових інституцій: фінансових холдингів, фінансових супермаркетів та структур типу bancassurance, які несуть з собою не лише підвищення банківської конкуренції, а й призводять до виникнення нових ризиків, зокрема ризику відмивання тіньових доходів. Ключові слова: банки, страхові компанії, фінансові об'єднання, ризику, відмивання грошей.

Постановка проблеми. Тенденція фінансового ринку України до інтеграційних процесів особливо загострилася в період фінансової кризи, що спровокувало виникнення банкоцентричних процесів та загострення конкурентного середовища. Такі зміни відбулися внаслідок ключової ролі банківських установ в розвитку фінансового сектору економіки, а результатом такого процесу стало утворення нових видів фінансових інституцій: фінансових холдингів, фінансових супермаркетів та структур типу bancassurance, які несуть з собою не лише підвищення банківської конкуренції, а й призводять до виникнення нових ризиків, зокрема ризику відмивання тіньових доходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми виникнення та існування фінансових об'єднань в Україні, а також їхніх ризиків широко досліджують багато вітчизняних вчених, серед яких: В. Д. Базилевич, А. М. Єрмошенко, Л. Г. Кльоба, В. М. Кремень, Л. В. Нечипорук, Л. О. Примостка, М. В. Рисін та ін.

Завдання статті. Метою написання даної статті є з'ясування природи виникнення такого інтегрованого фінансового посередника, як bancassurance, а також аналіз можливих ризиків відмивання злочинних доходів, які виникають з такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність», банки мають право створювати банківські об'єднання таких типів;

- 1) банківська корпорація;
- 2) банківська холдингова група;
- 3) фінансова холдингова група.

Банки можуть бути учасниками промислово-фінансових груп із дотриманням вимог антимонопольного законодавства України [1].

У міжнародній практиці існує щонайменше вісім форм співпраці банків та страхових компаній (bancassurance):

- одна сторона дає іншій доступ до своєї клієнтської бази. Така форма співпраці є найпростішою, проте найменш ефективною, оскільки обидві сторони втрачають безліч можливостей, не визначаючи для себе

спільних цілей, а їхня співпраця дає мінімум результатів та мінімум доходів;

- банк та страхова компанія підписують між собою угоду та співпрацю, на основі якої банк виступає агентом страхової компанії на ринку надання послуг та продажу продуктів. Перевагою такої співпраці стає бренд банку, як засіб реклами перед клієнтами, а відповідно і вища ефективність продаж;
- співпраця на рівні управління: керівництво однієї компанії вводить свого працівника в раду правління іншої та навпаки. Такий обмін працівниками та досвідом сприятиме досягненню спільних цілей і домовленостей щодо використання мультидистрибуційних каналів продажу;
- спільні інвестиції капіталу: банк та страхова компанія створюють нову спільну страхову компанію;
- банк частково або повністю купує страхову компанію. Банк повинен впевнитися, що місія компанії співпадає з місією банку, а вкладені інвестиції знайдуть матеріальну віддачу;
- банк розпочинає з нуля: створює свою власну страхову компанію, яка буде мати той набір характеристик та профіль, який необхідний банківській установі, а відповідно й визначену прибутковість;
- банк та страхова компанія зливаються в одну фінансову групу, з метою співпраці та об'єднання капіталу за типом bancassurance;
- часткове або повне придбання страховою компанією банку. В даному випадку перспективи для страхової компанії очевидні: компанія використовує канали продажу банку для реалізації своїх програм [4, с. 4].

Холдинги створюються з метою значної економії коштів у сфері управління, при розробці та запровадженні нової продукції й технологій виконання складних операцій. Порівняно з іншими організаційними формами кредитних установ, банківський холдинг має вищу маневреність і конкурентоспроможність. Це досягається завдяки таким особливостям банківського холдингу:

- можливості оперативніше реагувати на зміну кон'юнктури ринку: широка мережа структурних підрозділів дає змогу швидко здійснювати перерозподіл кредитних ресурсів і тимчасово вільних коштів відповідно до економічних умов, різних регіонів з метою задоволення потреб клієнтури, підтримання належного рівня ліквідності й отримання додаткового прибутку;
- особливій привабливості банківського холдингу для такої групи клієнтів, як організації, пов'язані єдиним технологічним ланцюгом та розміщені в регіонах, де є філії й дочірні підрозділи холдингу;
- можливості проведення з мінімальними втратами операцій, пов'язаних із небанківською діяльністю, що здійснюються через спеціалізовані дочірні підрозділи банківського холдингу – фінансові, страхові, інвестиційні, іпотечні, лізингові, факторингові та інші компанії, в тому числі на світових ринках;
- \ можливості стягнення нижчого процента за кредит та пропозиції вищої ставки за депозитами порівняно із середньою ринковою ставкою за рахунок стійкого й диверсифікованого портфеля кредитів та інвестицій, чого не може собі дозволити більшість безфілійних банків [2].

Сьогодні під назвою bancassurance (банківсько-страховий бізнес) розуміють співробітництво банківської установи з страховою компанією в напрямку продажу страхових послуг. У Франції таке співробітництво називають bancassurance, в Німеччині – Allfinanz, а в англомовних країнах – financial services industry.

Метою утворення bancassurance є прагнення банків до збільшення своїх доходів та їхньої стабілізації через отримання нових капіталів, а також через диверсифікацію активів та пасивів [3]. На сьогодні послуги банкострахування в Україні пропонують такі банки, як ОТП Банк, Правексбанк, Брокбізнесбанк та ін., що працюють за типом фінансового супермаркета. Фінансовий супермаркет є найвищим рівнем інтеграції фінансових структур банківського бізнесу (об'єднання банку з іншим професійним учасником фінансового ринку). Клієнтові при цьому, крім власне банківських послуг, пропонують «супутні» операції небанківського характеру, посередницькі або юридичні послуги.

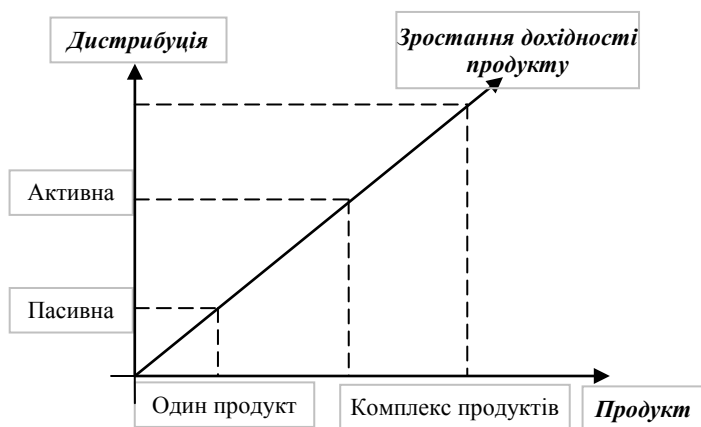

Рис. 1. Реалізація комплексу продажу продуктів через систему bancassurance [4, с. 9]

На рис. 1 відображено напрямки та способи реалізації банківських та страхових продуктів у їхній взаємодії та з метою максимізації прибутку.

Співпраця банківських та страхових установ має ряд переваг як для одних, так і для інших. Для банків це в першу чергу додатковий дохід внаслідок розширення спектра наданих послуг. Так, за словами представників ПАТ «Альфастрахування»,

сьогодні близько 23% доходів топовому банку приносять продажі додаткових добровільних продуктів, головним чином страхових, частка банкострахування в загальній структурі зборів провідної страхової компанії також становить близько 20% (в «Альфастрахування» – 20% за підсумками 2011 р.), причому зростання частки банкострахування в зборах становить порядку 3–4% на рік, а зростання зборів – понад 20% [5]. Також це додаткові види добровільного страхування для клієнтів та банку (окрім стандартних видів), до яких згідно з Законом України «Про страхування» відносять:

- страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту);
- страхування інвестицій;
- страхування фінансових ризиків [6].

Фінансові ризики трактуються як невиконання або неналежне виконання з певних причин страхувальником або його контрагентом фінансових чи інших договірних зобов'язань за укладеними між ними

угодами. До фінансових ризиків, що можуть бути застрахованими, належать: ризики неплатежу; ризики, пов'язані з банківськими кредитами; товарними кредитами; інвестиціями; виданими (прийнятими) гарантіями. Також до фінансових ризиків належать депозитний, валютний, інфляційний та деякі інші ризики [7]. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг в Україні, найбільшу частку прибутку, яку отримали страхові компанії України в 2012 р., склали доходи від страхування кредитів, що підтверджує перспективу виникнення банкострахування.

Проте співпраця банків та страхових компаній має не лише переваги, а й певні загрози, що проявляються в тому, що страхові компанії є чутливими до виникнення ризику легалізації злочинних коштів. Основними протиправними схемами при здійсненні операцій зі страхування є:

- укладання договорів псевдострахування;
- організація фіктивних страхових випадків;
- шахрайство та підробка документів;
- ухилення від оподаткування.

Для виведення коштів з фінансової установи використовуються договори псевдострахування – договори страхування з мінімальною часткою ймовірності настання страхового випадку. Страховий платіж переводиться в готівку і повертається керівникам підприємства (80–95%) або може використовуватись для купівлі цінних паперів чи сплати дивідендів. Крім того, псевдострахування використовується організаціями для мінімізації оподаткування.

Для виведення коштів зі страхової компанії використовують фіктивні страхові випадки, найчастіше – за договорами страхування фінансових ризиків. Страховий випадок (наприклад, ненадходження коштів за договором поставки товару) настає протягом короткого часу після укладення договору страхування. Страхове відшкодування через ряд підприємств переводять у готівку, найчастіше за рахунок здійснення операцій з цінними паперами, які містять ознаки фіктивності. Фіктивні страхові випадки використовуються також для легалізації коштів. При цьому підприємство або фізична особа сплачує страхові платежі, які через деякий час повертаються у вигляді страхового відшкодування пов'язаним підприємствам або особам [8].

Найпоширенішим інструментом відмивання грошей є перестрахування, як «внутрішнє» (у страховиків-резидентів), так і «зовнішнє» (у страховиків-нерезидентів). Перестрахування не є страховою операцією, його відносять до фінансових заходів, що припускають перерозподіл між страховими організаціями створеного первинного страхового фонду. У договорі перестрахування бере участь страховик, який прийняв ризик від страхувальника у всій сумі, здійснивши його первинне розміщення. Якщо цей ризик виявляється для нього занадто великим, він звертається до іншого страховика з пропозицією прийняти частину ризику на свою відповідальність у вторинне розміщення. Прагнення максимально розподілити ризики, неоднорідність останніх і їхня сумарна величина припускає проведення операцій перестрахування на міжнародному страховому ринку, що обумовлює відтік валюти у вигляді перестрахових премій.

- У цілому небезпеками страхового ринку для фінансового сектора є:
- реалізація різних псевдострахових операцій задля їх використання для податкової оптимізації та тіньових фінансових схем, у тому числі щодо виведення капіталу за кордон;
 - низький рівень капіталізації вітчизняних страхових компаній, що стимулює поширення злиття і поглинання відкритих акціонерних товариств відповідно до міжнародної практики, розвиток фондового ринку, підвищення його капіталізації та прозорості, стимулювання збільшення банківського та страхового секторів, підвищення їх капіталізації, а з другого – об'єктивно компенсується значними обсягами перестраховування у зарубіжних страховиків, унаслідок чого спостерігається високий ступінь залежності вітчизняного страхового ринку від кон'юнктури та спекулятивних очікувань іноземних компаній [9].

Метою залучення до тіньових схем офшорних страхових фірм є ухилення від сплати податків, нелегальний експорт капіталу, створення неформальних грошових фондів і відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Компанія-страхувальник укладає договір зі страховою фірмою, яка, своєю чергою, перестраховує ризики в офшорній страховій компанії. Остання заздалегідь зареєстрована першою компанією в одній з офшорних юрисдикцій. У результаті цього кошти, що надходять у вигляді страхових премій, через посередника потрапляють на рахунок офшорної фірми. Фірма-перестраховик діє на основі принципу солідарної відповідальності: страхові ризики повинні бути розподілені між страховою фірмою і фірмою в офшорній зоні. Аналогічно розподіляється й страхова премія. Частка страхової фірми-посередника, як правило, незначна, а більша частина коштів надходить в офшорну фірму.

Переваги здійснення таких махінацій: на величину страхових внесків зменшується оподатковуваний прибуток; значна частина коштів, сплачених у формі страхових премій (за винятком незначної частки, одержаної фірмою-посередником), опиняється під контролем фірми-страхувальника і може бути використана для створення неформальних грошових фондів як для інвестицій за межами країни, так і для повернення в національну економіку у формі неоподаткованого доходу.

Зважаючи на широкі переваги здійснення спільного бізнесу банко-страхування як для банків, так і для страхових компаній, обидві сторони суттєво втрачають від такої співпраці. По-перше, банківські установи стягують зі страхових компаній надто великі комісійні, які часом сягають 20-30%, на що державні органи регулювання не мають важелів впливу. По-друге, в Україні не так багато страхових компаній з хорошим міжнародним рейтингом, з якими банкам хотілось би співпрацювати. Так, Національний банк зобов'язав банки, які бажають отримати від НБУ рефінансування під заставу майнових прав за іпотечними кредитами, застрахувати їх у страховика, що має кредитний рейтинг від міжнародного агентства. Але сьогодні в Україні існує лише одна така компанія. Постанова Національного банку України №47 визначає порядок надання банкам стимулюючого і стабілізаційного кредитів. Згідно з документом, якщо цей кредит забезпечений нерухомістю банку, векселями, акціями учасників банку або майновими правами банку за укладеними кредитними

договорами, в тому числі й іпотечними, вони мають бути застраховані. При цьому страховиком повинна виступати компанія, яка має кредитний рейтинг не нижче «В» від провідних світових рейтингових агентств і не порушувала вимоги регулятора протягом останнього року.

Сьогодні в Україні всього один такий страховик – СК «Лемма», вона має рейтинг В+ від міжнародного рейтингового агентства А.М. Best. До кризи кредитний рейтинг від Moody's мали СК «Дженералі Гарант» і «Універсальна», але вони відмовилися від рейтингування після зниження рейтингу в 2009 р. [10]. Така діяльність уряду може взагалі звести перспективи співробітництва банків та страховиків до нуля. Зважаючи на це, вважаємо, що співпраця обох фінансових структур може базуватися лише на проведенні певних махінацій, що дозволить збільшити прибутки як однієї, так і іншої сторони угоди.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищесказане, варто зробити висновок, що зростання жорсткої конкуренції на фінансовому ринку України підштовхує комерційні структури до об'єднання спільних зусиль задля отримання прибутків. Така співпраця повинна, в першу чергу, базуватися на засадах створення відкритих партнерських відносин, досягнення спільної мети та за допомогою впровадження спільного ефективного фінансового сервісу. Проте недостатній розвиток небанківських фінансових установ обмежує коло співпраці останніх з банками. Перспективою до подальших досліджень повинен стати розвиток принципів взаємодії банків та страхових компаній, на основі їхньої взаємодії а не конкуренції, а також оцінка можливих ризиків у сфері відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом внаслідок такої співпраці.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 07.12.2000 із змінами і доповненнями. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
2. Матіїв І. М. Розвиток банківських холдингових груп як спосіб підвищення конкурентоспроможності банківського сектора України / І. М. Матіїв, В. К. Кушнірюк ; Буковинська держ. фінансова академія, м. Чернівці. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13_NMN_2011/Economics/1_83255.doc.htm.
3. Іващук, Н. Л. Причини утворення та форми банківсько-страхових груп / Н. Л. Іващук, О. В. Іващук // Проблеми економіки та управління. – 2008. – №611. – С. 64-71.
4. Bancassurance in practice // Münchener Rückversicherungs-Gesellschaft Central Division: Corporate Communications // Responsible for the content: Operational Division: Life Roger A. Klein. – München, Germany, 2001. – Available from: <http://www.marclife.com/research/pdf/banc.pdf>.
5. У чому майбутнє банківського страхування. – Режим доступу : <http://vkurse.ua/ua/economics/v-chem-budushchee-bankovskogo.html>
6. Закон України «Про страхування» №85/96-ВР від 7 березня 1996 із змінами та доповненнями. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
7. Журавка О. С. Проблемні аспекти страхування фінансових ризиків в Україні / О. С. Журавка // Українська академія банківської справи

- НБУ. – Режим доступу : http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_F/Zhuravka_1.pdf.
8. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму // Департамент фінансових розслідувань, Державна служба фінансового моніторингу України. – 2012 р. – Режим доступу : http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/792/1361363780.pdf.
 9. Нечипорук Л. В. Напрями забезпечення страхового ринку України / Л. В. Нечипорук // Вісник Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого. – № 4/2011. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vnyua_etp/2011_1/08_Nechi.pdf.
 10. НБУ перекрив банкострахування. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/orgtrg/~1/1/341/190805>

Дзедзик І. Б. Причини и проблеми возникновения банкострахования в Украине.

Тенденция финансового рынка Украины к интеграционным процессам особенно обострилась в период финансового кризиса, что спровоцировало возникновение банкоцентрических процессов и обострение конкурентной среды. Исследовано образование новых видов финансовых институтов: финансовых холдингов, финансовых супермаркетов и структур типа bancassurance, которые несут с собой не только повышение банковской конкуренции, но и приводят к возникновению новых рисков, в частности риска отмывания теневых доходов.

Ключевые слова: банки, страховые компании, финансовые объединения, риски, отмывание денег.

Dzedzyk I. B. Causes and Problems of Occurrence of Bankassurance Business in Ukraine.

The tendency on financial market of Ukraine to the integration processes is particularly acute during the financial crisis that provoked the emergence of banks-centric processes and sharpening the competitive environment. The formation new types of financial institutions: financial holding companies, financial supermarkets and bancassurance structures which carry with them not only the improving banking competition, but also give rise to new risks, including the laundering risk of shadow income is investigates.

Key words: banks, insurance companies, financial associations, risks, money laundering.

Надійшло 24.05.2013 р.